

ΜΕΛΟΔΡΑΜΑ

ΕΙΔΟΛΟΓΙΚΟΙ & ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟΙ
ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΣΑΒΒΑΣ ΠΑΤΣΑΛΙΔΗΣ
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

UNIVERSITY STUDIO PRESS
Εκδόσεις Επιστημονικών Βιβλίων και Περιοδικών

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2001

Η ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΤΟΥ ΜΗΝΥΜΑΤΟΣ*

ΕΛΙΖΑ ΚΟΥΤΟΥΠΗ – ΚΗΤΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στη σύντομη αυτή μελέτη θα επιχειρήσω να θίξω το θέμα της ποιητικής του μηνύματος στον καθημερινό λόγο. Η ποιητικότητα στον λόγο και στη σκέψη δεν είναι αποκλειστικό προνόμιο της ποίησης, παρά βρίσκεται στην καθημερινή μας νόηση και δράση. Η σκέψη και η γλώσσα δεν είναι εγγενώς κυριολεκτικές (Gibbs 1987), παρά μάλλον ποιητικές, η δε φαντασία μας ενεργεί ως φορέας ή μάλλον μεταφορέας δομών από ένα τομέα νόησης σε άλλον στην προσπάθειά μας να συγκεκριμενοποιήσουμε, να οικειοποιηθούμε και να κατανοήσουμε τον κόσμο στον οποίο ζούμε (Johnson 1987, Lakoff 1987). Η ποιητική γλώσσα δεν είναι το προνόμιο του ποιητικού είδους μόνο, παρά χαρακτηρίζει ενίοτε και άλλα είδη, όπως τον διαφημιστικό λόγο (Cook 1988, Νάκας 1990), συχνά δε καθίσταται και φορέας ιδεολογικών συμπλεγμάτων τόσο στη διαφήμιση (Kitis 1997) όσο και στη δημοσιογραφία (Kitis και Milapides 1997).

---

* Θέλω να ευχαριστήσω τον Σάββα Πατσαλίδη για την πρόσκληση να συμμετάσχω στο συμπόσιο με θέμα το Μελόδραμα, που οργάνωσε η Ελληνική Εταιρεία Αμερικανικών Σπουδών (Βαφοπούλειο, Μάιος 1999) και για την εκδοτική επιμέλεια. Επίσης, χρωστά ευχαριστίες στην Έλση Σακελλαρίδου για διορθώσεις, υποδείξεις και σχόλια, και ιδιαίτερος στην Αναστασία Νικολοπούλου για πλήθος εποικοδομητικών σχολίων. Οι ανεπάρκειες και τα λάθη, βέβαια, βαρύνουν εμένα. Ευχαριστώ και τον ζωγράφο Παυλόπουλο, όχι μόνο για την άδειά του να χρησιμοποιήσω το έργο του, αλλά και για τη συζήτηση που είχαμε γι αυτό.

Ενώ οι φράσεις αποτελούνται από λέξεις, οι λέξεις με τη σειρά τους δομούνται από μορφήματα που είναι τα συστατικά της λέξης. Δηλαδή, η λέξη «βιβλιοθήκη» αποτελείται χονδρικά από τα λεξικά μορφήματα «βιβλίο» και «θήκη». Σε αυτήν τη γνώση της σύνθεσης της γλώσσας στηρίχθηκε ο Lewis Carroll όταν μας πρόσφερε την ιδέα των «α-γενεθλίων» δώρων (*unbirthday presents*), που όσο περίεργα κι αν ηχούν οι λέξεις αυτές, όμως υπόσχονται δώρα 365 μέρες το χρόνο.

Υπάρχει, όμως, και το φαινόμενο της βίαιης αποκλιτικής χρήσης ή σημασίας ορισμένων λεξημάτων όταν ένα τους μόρφωμα «β-ι-άζεται» να λάβει μια σημασία που δεν εγγράφεται στον συγκεκριμένο χώρο χρήσης του. Αυτή η απόκλιση συχνά επιτυγχάνεται με τη σύμπραξη της εικόνας, όπως βλέπουμε στη μάλλον μελοδραματική διαφήμιση της αλυσίδας *fast food* «Corney», όπου η λέξη ΚΑΤΑΖΗΤΕΙΤΑΙ φιγουράρει πάνω και δίπλα στη φωτογραφία ενός λαχταριστού *club sandwich*:

Σχήμα 1

Αντί ενός απλού ΖΗΤΗΣΤΕ ΤΟ, ο διαφημιστής μελοδραματοποιεί τη διαφήμιση δανειζόμενος το γνωστό τύπο αγγελιών που βριθόν, τουλάχιστον σε χώρες όπως οι ΗΠΑ ή η Αγγλία, αλλά και στα καθ' ημάς, από τον χώρο της εγκληματολογικής δίωξης. Η μελοδραματικότητα επιτείνεται όμως γιατί αυτός ο δανεισμός γνωστικών χώρων δράσεως οφείλεται κυριολεκτικά σε ένα μόρφωμα, ένα πρόθημα το «κατά», που σηματοδοτεί επίταση της έννοιας του ρήματος αλλά και εναντιότητα.

Για καλού και κακού φιγουράρει και στα αγγλικά: *WANTED*, με συ-

νειρμούς και από αμερικανικό γουέστερν,⁵ μήπως και δεν γίνουμε κατανοητοί στους ξένους μας. Αλλά ο μελοδραματικός λόγος είναι ηπιότερος γιατί η γνωστή ενεργοποίηση του οργανοσχήματος ή οργανοπλαισίου⁶ «συστηματική καταδίωξη από αστυνομία, κ.λ.π.» (Κουτούπη-Κηπή 2001, Κιτίς 2000), στην αγγλική γίνεται βάσει ολόκληρου λεξήματος, ενώ στην ελληνική επιτυγχάνεται αυτή η ενεργοποίηση σε επίπεδο απλού προσφύματος, όπως, «κατα-», «ανα-» που λειτουργεί ως μοχλός ανάκλησης, αλλά και αντιθετικότητας. Αυτή η λεκτική μείωση, έναντι ισόποσου σημασιολογικού και γνωστικού φόρτου, αυξάνει τη μελοδραματικότητα του λόγου και εν προκειμένω της διαφήμισης. Προχωρεί δε και σε περαιτέρω επίπεδο, αφού η ελληνική με τη μόρφολογική δυνατότητα που έχει μπορεί να σχηματίσει και τον σχετικό τύπο του ρήματος που θα μας παροτρύνει να το «καταζητήσουμε»: ΚΑΤΑΖΗΤΗΣΤΕΤΟ ΣΗΜΕΡΑ.⁷

Στις μορφολογικές αποκλίσεις θα κατέτασσα και την τεράστια δυνατότητα που δίνει η ελληνική, με την πλούσια παραγωγική μορφολογία της να παίζει τόσο εύκολα και τόσο εμφανώς με τα συστατικά των λεξημάτων, ιδίως όταν αυτά χωρίζονται με μια παύλα (*ΕΝ-ΣΤΑΣΕΙΣ*, είδος αρθρογραφίας σε εφημερίδα) ή κάτι ανάλογο. Στον πίνακα του Παυλόπουλου έχουμε τη σύμπραξη της εικόνας που παίζει ακριβώς με αυτήν την αμφισημία που αναδύεται από το χώρισμα της λέξης *απουσίες* στα δύο συστατικά της: *άπ... ΟΥΣΙΕΣ*

Φιγουράρει ακριβώς πάνω στη λευκή κηλίδα που σηματοδοτεί την απουσία της κεφαλής, δηλαδή την έδρα της ψυχής και του νου, ενώ το *ΟΥΣΙΕΣ* (με την πολυσημία του και τις ευνόητες συνειρμικές του απηχίσεις) γέρνει εύγλωπτα και «β-ι-αστικά» προς τις ...ουσίες, που, βέβαια, συμβατικά καθόλου δεν υπολογίζονται ως ουσίες. Έτσι καταφέρνει να περιγράφει λίγο εικονικά, λίγο γλωσσικά, τη διττή, αντιθετική ψυχική κατάσταση του άνδρα, το «ντέρτι» του, *ας πούμε*, που είτε συνθέτει είτε ατενίζει. Η ποίηση της εικόνας και του λόγου, σφιχταγκαλιασμένα σε όλο το μελοδραματικό τους μεγαλείο.⁸

5. Την παρατήρηση αυτή οφείλω στην Έλση Σακελλαρίδου.

6. Έτσι αποκαλώ (μεταφράζοντας τους αγγλικούς όρους της γνωσιακής επιστήμης *frame, schema*) δομές που αντανακλούν την οργανωμένη και συστηματοποιημένη γνώση μας για τον κόσμο.

7. Ο Νάκας (1990) ονομάζει τέτοια φαινόμενα «επανετυμολογήσεις».

8. Εννοείται ότι η αντίδραση στο συγκεκριμένο πίνακα ποικίλει ανάλογα με τον εκάστοτε αποδέκτη ή αποδέκτρια και δεν υπάρχει μία και μοναδική ερμηνεία, αφού και μόνο

Πίνακας 1

ΓΡΑΦΟΛΟΓΙΚΗ ΑΠΟΚΛΙΣΗ

Αυτό το φαινόμενο γίνεται αντικείμενο εκμετάλλευσης στον γραπτό λόγο παρά στον προφορικό, όπου οι φωνολογικές αποκλίσεις είναι προσφορό-

στη λέξη «ουσία» αν επικεντρωθούμε θα αντλήσουμε όλες τις σημασίες που απαριθμούνται στο *ΛΚΝ*, και όχι μόνο, σε σχέση με το συγκεκριμένο έργο. Στο λήμμα «ουσία» απαριθμούνται οι εξής σημασίες: 1. γενικός χαρακτηρισμός για κάθε είδος ύλης, 2. ιδιάζουσα γέυση και ιδίως νοστιμάδα, 3. τύπος, α. Το κυριότερο, το σημαντικότερο στοιχείο, β. Το αμετάβλητο στοιχείο ενός μεταβλητού όντος. Η παρουσία της λέξης «ουσία» στο συγκεκριμένο περιβάλλον μπορεί να ανακαλέσει οποιαδήποτε από αυτές τις σημασίες αλλά και ένα σύμπλεγμα από αυτές συγχρόνως. Παρ' όλη την ποικιλία των σημασιών του *ΛΚΝ* όμως, απουσιάζει η πληροφορία ότι αυτό το λέξιμα χρησιμοποιείται συνηθέστατα για να δηλώσει ναρκωτικές ουσίες. Και αυτή η σημασία του όρου ανακαλείται, ή μπορεί να ανακαλείται, στο συγκεκριμένο έργο. Ούτε καμία ερμηνεία από αυτές που συνέλεξα από πληροφοριοδότες συνέπιπτε πλήρως με την προμητέα του ζωγράφου. Το κείμενο στο φόντο αποτελείται από σίχους ερωτικών τραγουδιών γνωστών σύγχρονων συγκροτημάτων («Της αγάτης την ουσία τη μετρώ στην απουσία»).

τερεις. Η αναστροφή του σημασιολογικού περιεχομένου μιας λέξης συχνά επιτυγχάνεται με την εισαγωγή της σε εισαγωγικά, τα οποία δεν χρησιμοποιούνται μόνο για τη μεταφορά λόγου, αλλά πολύ συχνά για να εγγλείσουν άλλες (επι)κρητικές, φωνές, όπως του συγγραφέα, παραποιώντας έτσι το συμβατικό σημασιολογικό πυρήνα της (Vološinov 1973, Weizman 1984, Kitis και Milapides 1997):

Η Καραμανλική «αποφασιστικότητα»-ιδίως όταν συμπεριλαμβάνει κινήσεις όπως αυτή των διαγραφών του νεότερου Καραμανλή, μια κίνηση πανικού και όχι πυγμής-είναι απλώς ένας ακόμη πολιτικός μύθος μέσα στους πολλούς άλλους.

(υπότιτλος άρθρου, *Εξουσία*, 14-2-98)

Αναστροφή νοηματική επιτυγχάνεται και με την απλή ορθογραφία, ακόμη και όταν η αλλαγή συνίσταται σε ένα γράμμα μόνο: *Ενδηκτικά, Μέχρι αιδώ, καλά (Το Βήμα, 22-5-1994), Σοσιαλιστές*. Παρόλο που ο ορθογράφος του ηλεκτρονικού υπολογιστή κοκκινίζει τη λέξη *σοσιαλιστές*, όλοι ξέρουμε πολύ καλά πόσο επιτυχώς καταφέρνει να μελοδραματοποιεί και να σατιρίζει την άμεσα περιγραφόμενη κατάσταση. Ενώ ο όρος *σοσιαλιστές* έχει μια συγκεκριμένη λίγο-πολύ αναφορικότητα, η αλλαγή του «ι» σε «η» επιτυγχάνει να εμβολιάσει και με μια πρόσθετη και αντίστροφη περιγραφικότητα τον όρο, που πια δεν αναφέρεται μόνο, αλλά αντιστρέφει πλέον αυτήν την πρότερη περιγραφικότητα της αναφοράς του τόσο εύγλωττα. Έτσι, ο όρος καταντά να αναφέρεται μεν στην ίδια μερίδα ανθρώπων, να αντιστρέφει όμως το ουσιαστικοποιημένο επίθετο σε σχεδόν κύριο δηλωτικό όνομα (*Proper Name*).

Συχνά το μελόδραμα επιτυγχάνεται με σύνθεση τόσο της γραφολογικής σύμβασης όσο και της μορφολογικής, ενίοτε δε παίζοντας και με την ξένη γλώσσα όταν αυτή δηλώνει και εμμέσως το αντικείμενο συζήτησης όπως στο παρακάτω παράδειγμα, από την εποχή της συζήτησης του θέματος Clinton-Lewinsky, και στη διαφήμιση:

Clean-ton, it's all yours (Σ. Γιαννίσης, τίτλος άρθρου, *Θεσσαλονίκη*, 15-9-98)

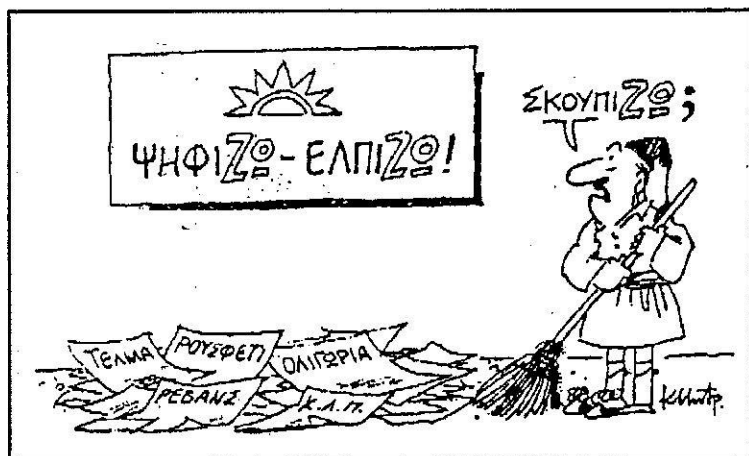
Τώρα ATOS όπως κι αν το...FUNτάξεσαι! (*Το Βήμα*, 9-5-1999, γραμμένο ανάμαλα για να αντικατοπτρίζει το *FUN*).

Την ίδια σατιρική μελοδραματικότητα επιτυγχάνει και η εισαγωγή ενός φθόγγου σε κάποιο μόρφημα μετατρέποντας έτσι το νοηματικό του πεδίο: *νεροδημοκράτες* (*Θεσσαλονίκη*, 22-6-1984) (αντί «νεοδημοκράτες»), *χώρα μηδέν* (Ακοκαλίδη, *Θεσσαλονίκη*, 16-1-1996).

ΣΤΙΧΟΣ: ΡΙΜΑ ΚΑΙ ΡΥΘΜΟΣ

Τόσο η ρίμα όσο και ο ρυθμός είναι κλασικά χαρακτηριστικά του (σοβαρού) ποιητικού λόγου. Η συμπύκνωσή τους, όμως, σε ένα στίχο, με εσωτερική ρίμα και ρυθμό που θυμίζει ρυθμικό γδούπο στην πόρτα μάλλον έχει κωμικά αποτελέσματα (Nash 1985) και χρησιμοποιείται είτε στη διαφήμιση (*Θαυμάζεται! Γιατί δεν παραβιάζεται* [διαφήμιση πόρτας *Spritze*], *Αφού το ζητά, γιατί το συζητά;* [ραδιοφωνική διαφήμιση του Άλφα-Δέλτα]) είτε στη γελοιογραφία. Επιπλέον, η συμπυκνωμένη ρυθμικότητα και ρίμα δημιουργεί παραλληλισμό και υποδηλώνει το αναμενόμενο και ρουτινιάρικο.

Στην παρακάτω γελοιογραφία (*Το Βήμα*, 17-10-1993) η εσωτερική ομοιοκαταληξία του τριλέξου στίχου αποκορυφώνεται στην όλη ουσία του θέματος: ΖΩ, στην οποία, όμως, δεν μπορεί να έχει καμιά συμμετοχή το διαφημιζόμενο ΠΑΣΟΚ με το γνωστό προεκλογικό σλόγκαν, ΨΗΦΙΖΩ-ΕΛΠΙΖΩ, στο οποίο προστίθεται από το λαό ως κατακόρυφη μετάπτωση (*anticlimax*) το τρίτο μέρος του στίχου, ΣΚΟΥΠΙΖΩ; που, έστω και ερωτηματικό, επιτυγχάνει τη νοηματική αντιστροφή του «ελπίζω» και αντανάκλα την ωμή πραγματικότητα. Ο όλος στίχος προσομοιάζει προς διάσημα γνωστά ασύνδετα σχήματα κατά το *veni, vidi, vici* αντλώντας σοβαροφάνεια, αλλά και κατά το γνωστό «ψεκάστε, σκουπίστε, τελειώσατε» (συνειρμική παρήχηση του ψ, αλλά και ταύτιση λεξήματος, *σκουπίζω*) αντλώντας γελοιοσύνη. Η τραγικότητα και η κωμικότητα της γλώσσας στο φόρτε της.

Σχίμα 2

ΠΟΛΥΣΗΜΙΑ

Έτσι ονομάζεται το φαινόμενο κατά το οποίο η ίδια λέξη (ο ίδιος μορφικός τύπος που αποτελεί συνήθως μια εγγραφή στο λεξικό) έχει μια πολλαπλότητα σημασιών που συνήθως είναι συγγενείς και επομένως αποτελούν ένα, έστω και ευρύ, γνωστικό πεδίο. Σε αυτό το σημασιολογικό φαινόμενο ποντάρουν πλήθος γελοιογραφίες, ανέκδοτα, διαφημίσεις και γραπτός λόγος για να γελοιοποιήσουν, να δραματοποιήσουν, να ειρωνευτούν ή να σατιρίσουν καταστάσεις. Συνήθως αυτή η πολυσημία βασίζεται στη μεταφορά. Ο τίτλος άρθρου εφημερίδας *ΨΗΦΙΣΕ ΧΩΡΙΣ...ΣΤΑΥΡΟ* (*Θεσσαλονίκη*, 22-6-1984), διακωμωδεί την αγραμματοσύνη μέλους του Απόλλωνα Καλαμαριάς. Έβγαλε τον χρυσό σταυρό του για να ψηφίσει όταν διάβασε στο εκλογικό τμήμα την πινακίδα *ΨΗΦΙΖΟΥΜΕ ΧΩΡΙΣ ΣΤΑΥΡΟ*, μας πληροφορεί το άρθρο.

Εξίσου μελοδραματικά σχολιάζεται η γενική ανικανότητα του κυβερνώντος κόμματος στην παρακάτω γελοιογραφία του Μητρόπουλου (*Τα Νέα*, 1-4-1998), αφού η απόκριση του σπείδοντος να θεραπεύσει την κατάσταση συντρόφου μετατοπίζει τη σημασία του κατηγορηματικού προσδιορισμού «ανίκανος» μέσα στα όρια του συγκεκριμένου λεξικού εύρους του επιθέτου, εκτοπίζοντας έτσι το μεταφορικό του δυναμικό:

Σχίμα 3

Η επανάληψη (Νάκας 1996α, Tannen 1989), φορέας της ίδιας τονικής ομάδας και γνωστή στρατηγική εμπλοκής (*involvement-marking discourse strategy*), αντικατοπτρίζει την ένταση και αδημονία της μετατόπισης ή εκτόπισης του νοηματικού στίγματος της λέξης «ανίκανος» με όλα όσα αυτό συνεπάγεται. Αμφισβητείται ακόμη και ο κοινός νους σε μέλη του κυβερνώντος κόμματος.

Ή, πάλι, η πολυσημία του λεξιήματος, συμπεριλαμβανομένης και της μεταφορικής του έννοιας, χρησιμοποιείται για την ποιητική επίταση του μηνύματος: «Διψούν» για τη σωστή κατανομή νερού τα νησιά (τίτλος σε εφημερίδα).

ΟΜΩΝΥΜΙΑ

Είναι το φαινόμενο κατά το οποίο ομόηχοι τύποι αποτελούν διαφορετικά λεξιήματα με διάφορες εγγραφές στα λεξικά και μη συγγενείς σημασιολογικούς τόπους. Το παιχνίδι ομωνυμικών λεξιημάτων αυξάνει την ποιητικότητα του μηνύματος και, βέβαια, προσφέρεται για εκμετάλλευση στο διαφημιστικό λόγο: *Φύλα Τα CaMEL σου, Αν τ' ΑγαΠάς!* (Από τη γνωστή σειρά των διαφημίσεων που απεικονίζουν την καμήλα: π.χ. Nitro 42, Απρίλιος 1999).

Γραμμένο, βέβαια, λίγο ανώμαλα μπερδεύοντας τα κεφαλαία με τα μικρά γράμματα, όχι απόλυτα σε ευθεία γραμμή για να μιμηθούμε λίγο τον γραπτό (ή και τον προφορικό) λόγο του μικρού παιδιού, ώστε να δέσει η όλη «σούπα» αρκετά μελοδραματικά με την απεικονιζόμενη καμήλα, εικόνα που σαγηνεύει παιδικές ψυχές και όχι μόνο (εξού και απαγορευμένη ή συγκεκριμένη σειρά διαφήμισης στη Β. Αμερική) γεμάτη από τα αποτυπώματα στυγερών φιλιών και μάλλον γυναικείων, αφού αφήνουν το αποτύπωμα του κραγιόν, που καθρεφτίζουν το ένα νόημα του «Φύλα», εκείνο που θα γραφόταν με «ι», «Φύλα», ενώ τα ξελεταγμένα, ψεύτικα μάτια μάλλον συνδέονται με την ορθογραφημένη έννοια του «Φύλα», «πρόσεχε». Και είναι γνωστό πως το μάτι χρησιμοποιείται μετωνυμικά για το «πρόσεχε». Κι έτσι τα Camel, μια μάρκα τσιγάρων, ενός προϊόντος ιδιαίζοντως και πασίγνωστα βλαβερού, δανείζεται όνομα ζώου, μετουσιώνεται και ταυτίζεται μαζί του, μυθοποιείται σε αντικείμενο λατρείας και αγάπης, προσοχής και φύλαξης. Κατ' αυτόν τον τρόπο ο διαφημιστής επιτυγχάνει να οικειοποιείται, όχι μόνο το φαινόμενο της ομωνυμίας στο παιχνίδισμά της με την εικόνα (δισ), αλλά και ό,τι είναι οικείο και προσσιτό στην παιδική ψυχή, παιγιδεύοντας έτσι τον θεατή-αναγνώστη σε ένα

Σχήμα 4

μίγμα αθωότητας και οικειότητας, αφού το τοιγάρο μετονομάζεται και μετουσιώνεται σε εικόνα μάλλον αγαπητού και άκακου ζώου.

Κατά διαβολική σύμπτωση, μπορεί το όνομα να συμπίπτει με το πάθημα. Τίποτα δεν μένει ανεκμετάλλευτο στον βωμό της μελοδραματοποίησης της είδησης στα ΜΜΕ: *Καμμένος και...δαρμένος* (τίτλος είδησης, *Θεσσαλονίκη*, 7-3-1996). (Είδηση: Επίθεση δέχθηκε ο βουλευτής της Νέας Δημοκρατίας [ονόματι Καμμένος] έξω από το αμφιθέατρο της Πολυτεχνικής σχολής).

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΤΑΦΟΡΑ

Κατά κόρον χρησιμοποιείται στη δραματοποίηση του λόγου και η μεταφορά στοιχείων από τον όρο που δηλώνει τον χρήστη στο επίτευγμά του ή

κότερα στην πράξη του: *Ένοχη Σιωπή, Η ώρα των ... «έξυπνων» αερόων*, και τα δύο τίτλοι άρθρων εφημερίδας, και φυσικά πιο πρόσφατα, *ξυπνες βόμβες*, που ως γνωστό βέβαια, έξυπνοι μπορεί να είναι οι κατευαστές τους, αυτές οι ίδιες όμως είναι απλώς θανατηφόρες. Αυτή η ασιολογική μεταφορά στοιχείων συχνά συνδυάζεται και με την ασάχ της πολυσημίας ή της ομωνυμίας, ή ακόμα και με την αγγλική ως *la franca*: *Ιδιαίτερα θερμό αναμένεται το καλοκαίρι σε επίπεδο ΔΕΚΟ* (ος), Ραπ *Έξυπνα (Το Βήμα*, διαφήμιση, 3-10-1997).

ΣΣΙΚΟΣ ΔΑΝΕΙΣΜΟΣ

χρειάζεται πια να υπενθυμίσουμε ότι η *lingua franca* είναι η αγγλική. ι ματιά στα «ελληνικά» κανάλια της TV και θα πεισθούμε: *Mega, epina, Sky* κ.λπ., ενώ ο περιοδικός τύπος ακολουθεί ανέκδοτα: *Nitro, 2, Close Up, Max, Auto Motor Sport, Diva, Vita* και τα συνακόλουθα. Ό-; γράφει και ο Παντελής Μπουκάλας,

Τίτλοι-χάντρες, σαν εκείνες τις χάντρες με τις οποίες οι εξερευνητές αρχικά κι ύστερα οι δήθεν πεπολιτισμένοι⁹ αποικιοκράτες δοκίμαζαν να σαγηνεύσουν τους δήθεν απολίτιστους (δηλαδή αλλιώς πολιτισμένους, με τον δικό τους απαραγνώριστο τρόπο) «ιθαγενείς». Αυτό είναι οι περισσότεροι (γιατί δεν κατάγονται όλοι από την ίδια λογική), αυτό θέλουν να είναι. Τίτλοι που θέλουν να φαντάξουν, να προσποιηθούν έναν κοσμοπολιτισμό που εξαντλείται στην επιδερμίδα της πτωχαλαξο-νείας του, να παιανίσουν το εμβατήριο της ξιπασιάς «εμείς είμαστε από αλλού, είμαστε άλλοι», δηλαδή «είμαστε ανώτεροι, καλλιεργημένοι, διεθνικοί». Τίτλοι που επιθυμούν να φανακίσουν ένα κοινό που το θεωρούν αγροίκο, έτοιμο να θαμπωθεί και να υποκλιθεί ταπεινά. Αλλά μπορούν να φανακίσουν οι ήδη φανακισμένοι;

(«Γλωσσικά δανεικά κι αχρείαστα», *Η Καθημερινή*, 26-10-1997)

Συχνά, όμως, η προσπάθεια για δημιουργία μελοδραματικού λόγου, ρά η ξενομανία, είναι ο παράγοντας που οδηγεί στη χρήση της *lingua nca* στα ΜΜΕ, και κυρίως στην τιτλοφορία. Ο στόχος είναι ένας: να νουν το κείμενο, την είδηση πιο σαγηνευτική, πιο ελκυστική, εντυπω-κή. Σε αυτόν τον βωμό γίνεται χρήση, νομίζω, της αγγλικής. Ιδού πρω-τέλιδος τεράστιος τίτλος από τη *Θεσσαλονίκη*, (4-5-1999): *Τρόμος by*

bis, με προφανείς συνειρμικές απηχίσεις. Η χρήση της αγγλικής στον τί-λο παραπέμπει επίσης και στην προέλευση του τρόμου, τους υπεύθυνους. Πρόκειται, βέβαια, για την είδηση του βομβαρδισμού του λεωφορείου από το ΝΑΤΟ στη γειτονική μας ταλαιπωρηθείσα Γιουγκοσλαβία, με 17 νε-κρούς, κ.λπ. Ακολουθεί φωτογραφία του βομβαρδισμένου λεωφορείου.

ΠΑΡΑΘΕΣΗ, ΣΥΝΔΕΤΙΚΑ

Ποιος είτε ότι οι συνδυετικοί κρίκοι, οι σύνδεσμοι, είναι αθώοι; Αθωότητα στη γλώσσα δεν υπάρχει ούτε στην απλή συμπλεκτική σύνδεση, αυτήν που εμείς οι γλωσσολόγοι συχνά ονομάζουμε «λογική» σύνδεση (Kitis 1995, 2000). Ακόμη και η απλή παράθεση θα χρησιμοποιηθεί για να προσδώσει δραματικότητα, και ενίοτε μελοδραματικότητα, στο μήνυμα: «Η ταχυδρο-μική μας θυρίδα είναι πάντα γεμάτη:..μ' εφημερίδες, περιοδικά, λογαρια-σμούς, ελπίδες!...» (από εφημερίδα).

Τόσο η παράθεση όσο και το συνδυετικό και κάνουν τη «ξημιά» όπως βλέπουμε στην παρακάτω συμπλεκτική πρόταση, τίτλο άρθρου: *Ο Κώστας Καραμανλής, οι διαγραφές και το 1958* (τίτλος άρθρου, *Εξοσία*, 14-2-98).¹⁰ Αυτόματα ξέρουμε την πολιτική τοποθέτηση της εφημερίδας. Ο αρθρο-γράφος καταφέρνει να δραματοποιεί, να κριτικάρει και να γελοιοποιεί συγχρόνως την τωρινή κατάσταση συγκρίνοντας και παραλληλίζοντάς την με εκείνη άλλων εποχών (συγκρίνοντας τον νυν Κ.Κ. με τον πάλαι Κ.Κ.) μέσω της απλής παράθεσης και σύζευξης. Η ακόμα, η παράθεση ή η συν-παράθεση λειτουργεί ως ένας μοχλός ή δείκτης που ενεργοποιεί τμήμα μόνο του σημασιολογικού εύρους λέξεων. Όπως λέει και ο Laciau (1988), οι λέξεις δεν έχουν κάποιο συγκεκριμένο νόημα μέχρι να βρεθούν σε πλήρη δράση μέσα στον λόγο. Η λέξη *γυναίκες* στερείται κάποιας συγκεκριμένης σημασιολογίας που την αποκάτ πάραυτα μέσα στη σύμπλευσή της με άλλα λεξήματα στον δομημένο λόγο. *Γυναίκες* μπορεί να σημαίνει «μάνες», «νοικοκυρές», «σύζυγοι», «ερωμένες», «αθώες γάτες», (διαφή-μιση του Beauty Shop) «επαγγελματίες», «μαγειρίσες», και ένα πλήθος άλλα πράγματα, γιατί οι γυναίκες πράγματι μπορεί να είναι όλα αυτά και άλλα τόσα, και πώς, αλήθεια, να προσδιορίσεις τι σημαίνει αυτή η λέξη, όπως και τόσες άλλες, κάθε φορά; Μπορεί, όμως, να σημαίνει και «ανερ-

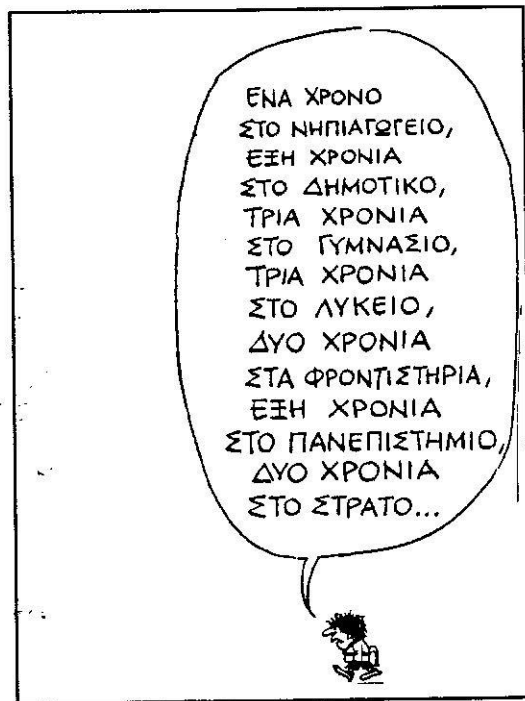
10. Ο σύγχρονος Κώστας Καραμανλής διέγραψε από το κόμμα τους βουλευτές Σουφλιά και Μάνο, ενώ το 1958 ο τότε Κώστας Καραμανλής είχε διαγράψει τους Ράλλη, Πα-παληγούρα.

Δέστε και την ειρωνεία που δηλώνεται τόσο απλά με την αύξηση στο «πεπολιτισμέ-νοι» (Νάκας 1996β).

γία», «μιζέρια» και γενικά «πρόβλημα», όπως εμφανίζεται στον παρακάτω τίτλο άρθρου εφημερίδας: *Γυναίκες, μειονοτικές ομάδες και νέοι (Το Βήμα, 24-11-1996)*.

Στη συμπλεκτική σύνδεση κατατάσσεται και ο ζευγαματικός τύπος, που κύριο μέλημά του είναι να μελοδραματοποιήσει τη σύζευξη: *Η Ζωή Λάσκαρη μας άνοιξε την πόρτα του σαλονιού της και της καρδιάς της*, τίτλος από *Ταχυδρόμο* της δεκαετίας του '80.

Ας δούμε, όμως, το μικρό αυτό «ποιηματάκι», αναλογισμό του σχολιαρόπαιδου με τη σάκα, που αποτελείται από ασύνδετη παράθεση ονοματικών φράσεων κλεισμένων σε μια τεράστια δυσβάστακτη φούσκα που φαίνεται να έχει ήδη συνθλίψει το σχεδόν αόρατο συγκριτικά σχολιαρόπαιδο. Κυρίαρχη είναι η επανάληψη του θέματος «χρόνια» σε μια κατιούσα, ασύνδετη, συντριπτική, συνθλιπτική, πορεία (αλλά ανιούσα βιωματικά):

Σχίμα 5

Μετά από αυτήν την ατέρμονη ταλαιπωρία καθόλου δεν πρέπει να μας κατοφραίνεται η αναστροφή του παμπάλαιου και αξιοσέβαστου τρίπτυχου ολόγκαν νεολαίας προηγούμενων δεκαετιών από *ΨΩΜΙ ΠΑΙΔΕΙΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ* σε *ΨΩΜΙ ΠΑΙΔΕΙΑ Καφετερία* που μπορούμε να κατανοήσουμε ως κατά-ληξη.

Σχίμα 6

Και στα δύο αυτά σκίτσα, η ξεκάθαρη, αναμφισβήτητη κριτική επιτυγχάνεται άμεσα (και με τη δεδομένη υπερβολή) με το ασύνδετο σχήμα, την παράθεση, στη μια περίπτωση εν είδει ποιήματος, στην άλλη απηχώντας άλλες «ένδοξες» εποχές μέσω του διακειμενικού φόρτου του ανεστραμμένου τρίπτυχου ολόγκαν, και της ρηματικής σύνδεσης των λεξημάτων «ελευθερία-καφετερία». Η αντικατάσταση του πρώτου από το δεύτερο («καφετερία») υπερβάλλει κάθε κριτική, αφού καταφέρνει να αναστρέψει ακόμη και αυτήν τη σημασιολογική σοβαρότητα των δύο προηγούμενων λεξημάτων, σατιρίζοντας, αλλά και μελοδραματοποιώντας, την κρατούσα κατάσταση μια και διακωμωδεί με τρόπο υπερβολικό την τραγικότητα των επιδιώξεων της σημερινής μας νεολαίας.

ΔΙΑΚΕΙΜΕΝΙΚΟΤΗΤΑ

Η διακειμενικότητα ως δύναμη που σπάζει τα όρια του κειμένου ελεγκτεί-νει το νοηματικό και ερμηνευτικό εύρος σε πεδία έξω από το κείμενο και τη λεξική του εννοιολογία. Κάθε αναγνωρίσιμο σημείο ενός άλλου κειμένου αποτελεί το αποκορύφωμα μιας διαδικασίας κατά την οποία το σημείο έχει πλεύσει από το ένα κείμενο, την πηγή του, σε ένα άλλο, τον προορισμό του. Σε αυτή του την πορεία απάγει και όλο το νοηματικό εύρος που είχε στο πρώτο κείμενο.

Το γνωστό τηλεοπτικό σίριαλ με θέμα τους τσιγγάνους τιλοφορούμενο «Ψίθυροι Καρδιάς», το ίδιο ένα κυριολεκτικό μελόδραμα, έχει δώσει το έναυσμα σε πλήθος παρόμοιων εκφράσεων και τίτλων, όχι μόνο σχολιάζοντας με αυτόν τον τρόπο, αλλά και συχνά διακωμωδώντας το σημανόμενο, αφού γίνεται όλη η μεταφορά του μελοδράματος του σίριαλ με τη μεταφορά αναγνωρίσιμου μέρους του τίτλου του σε τίτλους πολιτικής (δηλαδή, συμβατικά σοβαρής) ειδησεογραφίας: «Ψίθυροι» *συνεδρίου* (Θεσσαλονίκη, 19-2-1999), *Ψίθυροι...ευτυχίας* (τίτλος) «Η Βάσω Παπανδρέου κουμπάρα σε τσιγγάνικο γάμο στην Αγία Βαρβάρα» (υπότιτλος, *Τα Νέα*, 24-11-1998), *Κυβερνητικοί «ψίθυροι» εναισθησίας για τσιγγάνους* (τίτλος άρθρου, *Το Βήμα*, 14-6-1998). Η μεταφορά του μελοδράματος του σίριαλ αποτελεί και το πιο καιρικό σχόλιο της είδησης που δίδεται. Έτσι, καταφέρνει ο/η συγγραφέας να σχολιάζει χωρίς...λόγια.

Πάλι από τον χώρο της πολιτικής και της ειδησεογραφίας και συγκεκριμένα από τα σχόλια εφημερίδας για την έκδοση του βιβλίου της Δήμητρας Παπανδρέου:

Γιατί τόση αγαστία;

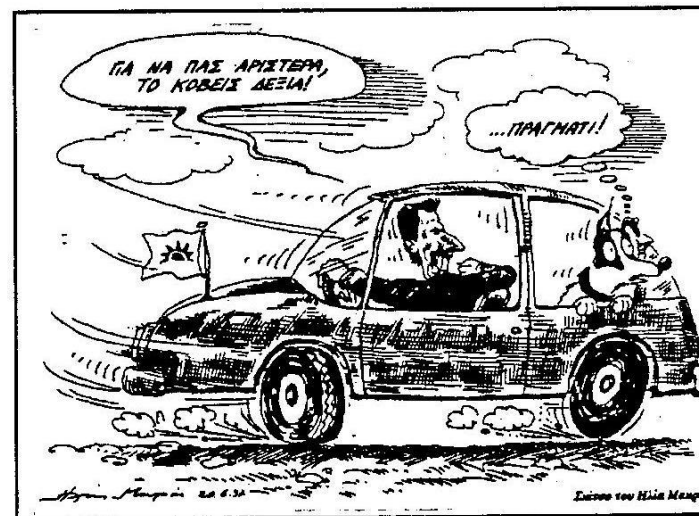
Διότι όσα εξιστορεί για τις τελευταίες μέρες του Α. Παπανδρέου η κ. Λιάνη [...] επιβεβαιώνουν ό,τι χειρότερο υποψιαζόταν και δεν ήθελε να πιστέψει ο ελληνικός λαός: Ότι δηλαδή το «βασικό ένστικτο» που υπαγόρευε στον πρωθυπουργό την παραμονή του στην πρωθυπουργία και την προεδρία του ΠΑΣΟΚ [...] ήταν η «ολέθρια σχέση» του με τη Δ. Λιάνη που, ως φαίνεται, η διατήρησή της συντηρούσε τον πρωθυπουργό στη μάχη της επιβίωσης.

(*Εξουσία*, 30-9-1997: 2)

Εδώ ο Δραβαλιάρης, που υπογράφει το κείμενο, καταφέρνει να διακωμωδήσει το μήνυμά του δανειζόμενος τους τίτλους δύο κινηματογραφικών ταινιών που κατά σύμπτωση και τις δυο τις έδειχνε η τηλεόραση εκείνη την ημέρα, ήταν δηλαδή στην επικαιρότητα, αντλώντας έτσι και μεταφτεύοντας όλο το μελόδραμά τους στο πικρόχολο σχόλιό του.

ΑΜΟΤΡΙΩΣΗ ΤΟΥ ΝΟΗΜΑΤΟΣ

Θυμάμαι, όταν επέστρεψα στην Ελλάδα στις αρχές της δεκαετίας του 1980 μετά από πολυετή παραμονή μου στην Αγγλία, πόσο συχνά έμενα αποσβολωμένη με καινούριες λέξεις που δεν είχα ξανακούσει,¹¹ αλλά και με λέξεις που πια «είχαν χάσει το νόημά τους». Μια από αυτές ήταν το *πράγματι*, συχνότατο στον πολιτικό λόγο του Ανδρέα Παπανδρέου, αλλά χωρίς να σημαίνει αυτό που ήξερα ότι σήμαινε. Νομίζω ότι αυτό ακριβώς (μαζί με άλλα) διακωμωδεί η παρακάτω γελοιογραφία του Αγγελόπουλου από την *Καθημερινή* (προ του 1996):

Σχίμα 7

Η καταφατική απάντηση «...Πράγματι» έρχεται να διαστρέψει την κοινή εμπειρία μάλλον, χαρακτηριστικό του μελοδραματικού λόγου στην προσπάθεια για απλούστευση του μηνύματος, παρά να την ισχυροποιή-

11. Λέξεις και εκφράσεις που τις περισσότερες αργότερα τις ομαδοποίησα ως το πασοκικό λεξιλόγιο, με την έννοια ότι εισήχθησαν στη γλώσσα κυρίως ως μεταφράσεις όρων της αγγλικής με αφηρημένο ως επί το πλείστον αναφορικό πεδίο την εποχή της δημοσιότητας του ΠΑΣΟΚ και πάντως μετά τη μεταπολίτευση.

σει. Το πολυχρησιμοποιημένο και πολυλειτουργικό, και ίσως «κακοποιημένο» κατά πολλούς, «πράγματι», ως τυπικό και συχνότατο δείγμα του λεξιλογίου του Ανδρέα Παπανδρέου, μπορούσε να αποτελεί και σήμα κατατεθέν, απέπνεε δε μια συγκεκριμένη ιδεολογία, και ως καταφατικός δείκτης μπορούσε να λειτουργήσει και ως σήμα υποταγής στον Ανδρέα κατά τον τρόπο που αυτός εξέφραζε την κατάφαση (Με τη χρήση του «πράγματι»). Έτσι, καθίσταται ο ιδανικός φορέας αυτής της «διαστροφής» της κοινής εμπειρίας στο σκίτσο μας σηματοδοτώντας και την πλήρη υποταγή στις «Πασοκικές» επιταγές. (Υπόψη ότι ο εκφωνητής του «...Πράγματι» είναι σκύλος).

Το φαινόμενο αυτό ονομάζεται στη σημασιολογία «αποσημαιοποίηση» ή, αν θέλετε, «χλωριοποίηση», μια και η σημασία των λεξημάτων αδυνατίζει θαρρείς και έχεις ρίζι χλώριο πάνω τους. Τα λεξήματα αυτά, βέβαια, μπορεί να εξασθενίσουν σημασιολογικά, αποκτούν όμως άλλο δυναμικό στο λόγο (Traugott 1994). Π.χ. το *πράγματι* έχει αναπτύξει ιδιότητες δέκτη εμπλοκής (*affective device/marker*), και υπό αυτήν την ιδιότητά του είναι «ενδείκτης» (*index*) κατά τον Peirce, και επομένως αμφίσημο αλλά και πολύσημο.

Το φαινόμενο της αποσημαιοποίησης είναι μάλλον γενικά αποδεκτό, αφού μας επιβάλλεται, συχνά όμως εκφράσεις που διέρχονται αυτό το στάδιο είτε ενοχλούν¹² είτε περνούν σε μια ειδικότερη παθολογία της γλώσσας. Π. χ. η Κάτια Αντωνοπούλου, συγγραφέας, έχει εξοστρακίσει ορισμένες εκφράσεις που θεωρεί τη χρήση τους πια εξευτελιστική. Λέει ότι έχει «φακελώσει»:

Τη λέξη «συγκλονιστικός» από τότε που άκουσα να συνοδεύει συναγριδες και φασουλάδες («έφαγα μια συγκλονιστική συναγριδα» ή «Μαρία μου, η φασουλάδα σου είναι συγκλονιστική»). Τη λέξη «φανταστικός», που χρησιμοποιείται πλέον συλλήβδην επίσης για γεύματα, ανθρώπους, ζώα και φυτά, τη λέξη «κάποιος» («μου είπε κάποια πράγματα, του είπα κάποια πράγματα και καταλήξαμε σε κάποια συμφωνία»).

(«Το Άλλο Βήμα», *Το Βήμα*, 14-6-1998)

Είναι, νομίζω, τελείως προφανές ότι ο ένοχος για αυτήν την επερχόμενη αποσημαιοποίηση είναι η προσπάθεια του χρήστη να προσδώσει

μελοδραματικότητα στην έκφραση, π.χ. στην εξαιρετική, απαράμιλλη γεύση της φασουλάδας ή της συναγριδας.¹³

Στην παθολογία της γλώσσας, όμως, θα κατατάσσαμε κάποιες λέξεις ή εκφράσεις του συρμού που στερούνται, όχι μόνο κάποιου συγκεκριμένου σημασιολογικού, αλλά έχουν υποστεί πλήρη αποσημαιοποίηση, αν ποτέ σήμαιναν κάτι, χωρίς να έχουν αναπτύξει κάποια άλλη δυναμική λειτουργία. Ο Χάρης Βλαβιανός, π. χ. απεχθάνεται τις κομματογενείς λέξεις όπως «καθετοποίηση», «ελληνοποίηση», «βιομηχανοποίηση», «μαζικοποίηση», «στεγανοποίηση», «εθνοποίηση», «δραχμοποίηση», «παγκοσμιοποίηση» («Το Άλλο Βήμα», *Το Βήμα*, 14-6-1998). Η παρακάτω γελοιογραφία από την εποχή που οι αγρότες έκλειναν τις εθνικές οδούς καταμαρτυρεί αυτό το φαινόμενο (*Τα Νέα*, 21-3-1996):

Σημίτης εν μέσω αγροτών: «...οι αγρότες πρέπει να αναζητήσουν νέες δομές...»

Αγρότης₁: — Τι εννοεί;

Αγρότης₂: — Μάλλον πατάτες, αλλά τις λείει γεώμηλα...

Σχίμα 8

13. Σχετικά με την αποσημαιοποίηση των λέξεων, βλέπε Aitchison (2000).

12. Δεν είμαι σίγουρη αν ο Μπαμπινιώτης (1994) αναφέρεται και σε αυτό το φαινόμενο όταν μιλά για «αχρωμοσομία ή λεξιλογικό πρωτεύισμο» (89). Πάντως, δεν θα κατέτασσε αυτό το φαινόμενο στις «παθήσεις» της γλώσσας.

Χαρακτηριστικό στη γελοιογραφία είναι ότι ο λόγος του Σημίτη εμφανίζεται ως ένα απόσπασμα από κάποιο άλλο κείμενο (εισαγωγικά, αποσιωπητικά που δηλώνουν συνέχεια, βαρύγδουπος λόγος;), παρά ως ζωντανός λόγος, όπως των δύο αγροτών. Διακωμωδεί το ίδιο το μελόδραμα της πολιτικής μας ζωής, αν δεχτούμε ότι η «ανωτερότητα» της προσημείνης, αλλά κενής νοημάτων, γλώσσας είναι ένα χαρακτηριστικό του μελοδράματος, διακωμωδεί την ανυπαρξία επικοινωνίας, τη λεγόμενη «ξύλινη» γλώσσα της πολιτικής που χρησιμοποιείται για να καμουφλάρει το κενό νοήματος (όχι εξουσίας, για να παίξω κι εγώ λίγο με τη γλώσσα, απηχώντας Ωνάσιες εποχές) (βλ. Πλωρίτης 1988 α, β).

Η κορύφωση αυτής της νοηματικής ή εννοιολογικής αλλοτρίωσης επέρχεται, όπως πάντα, στη σύνθεση, δηλαδή όταν κεφαλαιοποιούμε επάνω σε ολόκληρες εκφράσεις που σηματοδοτούν ένα συνήθως εσώτερο, υπέρτατο (*sublime*) νόημα για να το χειραγωγήσουμε σε ανάρμους καταστάσεις. Έτσι επέρχεται η γελοιοποίηση ή ο χλευασμός της κατάστασης που σχολιάζεται. Γελοιογραφία ενσωματωμένη σε άρθρο για το πρόσφατα εκδοθέν βιβλίο της Μιμής Λιάνη-Παπανδρέου *10 χρόνια και 14 μέρες* απεικονίζει δυο γυναίκες (*Εξουσία*, 1-10-97). Η νεότερη, που κρατά ένα βιβλίο (προφανώς η Μιμή), φέρεται να λέει: «Είναι μια κατάθεση ψυχής!». Ενώ η γηραιότερη συμπληρώνει: «...Με χαμηλά 'επιτόκια' ...!»

Σχήμα 9

Εδώ, εκτός από την αλλοτρίωση της έκφρασης «κατάθεση ψυχής» που επέρχεται μέσα στον ασφυκτικό κλοιό ενός σατιρικού άρθρου τιτλοφορούμενου «Πιπεράτι σαπουνόπερα!», έχουμε και το παιγνίδισμα της αμφισημίας του πολύσημου «κατάθεση», που πρέπει να νοηθεί μεταφορικά. Η γηραιότερη κυριολεκτικά συνθλίβει αυτήν τη μεταφορικότητα με την απόκρισή της, απογυμνώνοντας εύγλωττα την κατάθεση ψυχής πια σε κατάθεσή της στο χρηματιστήριο ή τράπεζα. Έχουμε, δηλαδή, έναν πάραυτο εξοβελισμό, ή αναστροφή, της μεταφοράς.

Η ΠΟΙΗΣΗ (Ή ΤΟ ΜΕΛΟΔΡΑΜΑ) ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ

Ποιος διατείνεται ότι υπάρχει κυριολεκτικός λόγος; Πλανάται, δεν υπάρχει αυτό το είδος. Η γλώσσα είναι βαθύτατα μεταφορική και μάλιστα όχι στην ποιητική της εκφορά μόνο, όπως διατείνεται ο Μπαμπινιώτης (1994), αλλά στον απλό καθημερινό λόγο. Ας δούμε, όμως, τι ενοχλεί έναν αναγνώστη της εφημερίδας *Ta Nea* (22-1-1997), που διαμαρτύρεται για το «βίαιο λεξιλόγιο» ως εξής:

Πολύ συχνά μπορεί να διαβάσει ή ν' ακούσει κανείς: «Ο ομιλητής διαθέτει στο οπλοστάσιό του και άλλα επιχειρήματα». «Ακολούθησε βομβαρδισμός ερωτήσεων από τους δημοσιογράφους». «Τα αντίπαλα κομματικά στρατόπεδα τελούν εν αναμονή». «Έγινε επιστράτευση όλων των πνευματικών δυνάμεων του τόπου». «Αυτός δεν κινδυνεύει, γιατί έχει το απυρόβλητο». «Η νεαρά, αν και πολιορκήθηκε στενά, εν τούτοις δεν ενέδωσε». «Ο έρωτας ήταν κεραυνοβόλος». «Οι διαπραγματεύσεις κατέληξαν σε ναυάγιο».

Σε όλα αυτά, ως παρένθεση, να προσθέσω κι εγώ, μια και βρίσκεται στο επίκεντρο των παραδειγμάτων μας, και τίτλο άρθρου *Πολιτικές «βόμβες»* στο βιβλίο *Δήμητρας* (*Εξουσία*, 30-9-1997).

Και συνεχίζει το σχόλιό του ο αναγνώστης μας:

Με τη συρραφή τίτλων ειδήσεων και πρωτοσελίδων ορισμένων εντύπων εύκολα οδηγείται κάποιος στη σύνταξη σύντομου «πολεμικού» ανακοινωθέντος με την ακόλουθη μορφή: «Ξέσπασε άγριος πόλεμος στο κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης. Οι αντίπαλες δυνάμεις ακονίζουν τα ξίφη, εν όψει του συνεδρίου. Η μετριοπαθής ομάδα σχυρώθηκε στις ήδη γνωστές θέσεις της, ενώ το αντίπαλο στρατόπεδο οργανώνει την αντεπίθεσή του. Προσωρινή ανακωχή λόγω της αιφνιδιαστικής παραίτησης του κοινοβουλευτικού εκπροσώπου, που έπεσε ως κεραυνός εν αιθρία». Στον αθλητικό Τύπο, η υπερβολή είναι περισσότερο εμφανής. Εδώ φιλοξενείται και η ζούγκλα με το περιεχόμενό της.

Από τα πρωτοσέλιδα μπορούμε να ανθολογήσουμε και τα ακόλουθα: «Λιοντάρια οι παίχτες του Ολυμπιακού στον αγώνα με την ΤΣΣΚΑ». «Τίγρεις και ημίθεοι οι καλαθοσφαιριστές του Μάλκοβιτς». «Οι κληγυοί της ΑΕΚ βομβάρδιζαν επί ενενήντα λεπτά την εστία του Παναηλικακού». «Αίμα και άμμος στο χθεσινό παιχνίδι». «Αιματηρές συγκρούσεις στις εξέδρες του ΟΑΚΑ».¹⁴

Είναι, βέβαια, παρήγορο ότι παρ' όλη την πολεμική ορολογία δεν πρόκειται για πόλεμο, ενώ αντίθετα όταν πρόκειται για πραγματικό πόλεμο,¹⁵ όπως αυτός που έγινε δίπλα μας, στο Κόσοβο (Μάιος, 1999), τότε η επιδρομή διά αέρος, οι βομβαρδισμοί δηλαδή, αποκαλούνται από το BBC, NBC, όχι *air strikes* ούτε *air raids* ούτε *air bombings*, αλλά *air campaign*, δηλαδή όπως λέμε *peace campaign* ή *election campaign*.¹⁶ Περιέργη που είναι η γλώσσα! Στη μια περίπτωση, εκείνη της πολιτικής και του αθλητισμού, προσπαθεί πάση θυσία να δημιουργήσει μελοδραματικό κλίμα, ενώ στην πραγματικά τραγική κατάσταση του πραγματικού πολέμου προσπαθεί να αφαιρέσει, όχι μόνο την τραγικότητα του σημειομένου δια της χρήσεως του αναλογούντος σημαίνοντος, αλλά ακόμη και αυτό το νόμιμο σημασιολογικό στίγμα από το λόγο.

Για να περάσουμε πάλι στη γελιογραφία, σε αυτήν την απανταχού παρούσα μεταφορικότητα της γλώσσας στηρίζεται και η παρακάτω γελιογραφία του Μητρόπουλου που παρουσιάζει ένα σύζυγο να σχολιάζει ενώ διαβάζει εφημερίδα (*Τα Νέα*, 21-3-1996): «Αλωνίσανε την Αθήνα οι αγρότες! Οργάνουνε το Αιγαίο οι Τούρκοι! Θερρίζουν τον ΦΠΑ οι φοροφυγάδες!», στο οποίο η γυναίκα του απαντά: «Σπέρνει κανείς;»

Η μελοδραματοποίηση έγκειται στην ομαδική (και όχι μεμονωμένη) μεταφορά, και στη σύζευξη οργανοπλαισίων (ή οργανοσχημάτων) (Κουτούπη-Κητή 2001, Κητίς 2000). Μεταφέρεται από τη μια το οργανοπλαίσιο του πεδίου «αγροτική καλλιέργεια», εμφυτεύοντας έτσι τα γενεσιουργά χαρακτηριστικά του στο οργανοπλαίσιο «καταστροφικές / επιζήμιες ε-

Σχήμα 10

πεμβάσεις στο κράτος». Το δεύτερο οργανοπλαίσιο, όμως, καταφέρει να αντιστρέψει αυτές τις γενεσιουργές ιδιότητες του πρώτου με αποτέλεσμα η απορρέουσα σύζευξη να αποπνέει όλη τη μελοδραματικότητα του τραγικού και του κωμικού.¹⁷

ΓΕΝΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

Σε ένα κυριολεκτικά κενό γλωσσολογικών μελετών για τον μελοδραματικό λόγο, έκανα μια απόπειρα να επισημάνω την ποιητική του μηνύματος στη μελοδραματική του μορφή στον καθημερινό λόγο που μας περιβάλλει. Η περιορισμένη ανάλυση που προσφέρθηκε των διαφόρων αποκλιτικών γλωσσικών φαινομένων σε σύζευξη συχνά με την εικόνα, που κατά την άποψή μου αποτελεί μέρος του κειμένου,¹⁸ δεν πρέπει να μας οδηγή-

14. Να προσθέσω και το εξής περιστατικό της 6ης Μαΐου, 1999, όταν, ακούγοντας τον άντρα μου να ωρύεται μπροστά στην τηλεόραση «Μη μας βομβαρδίζετε! Μη μας βομβαρδίζετε!», έτρεξα να δω, όπως νόμισα, τα ΝΑΤΟϊκά αεροπλάνα να βομβαρδίζουν τη Γιουγκοσλαβία, αλλά έμεινα άναυδη όταν διαπίστωσα ότι έβλεπε αγώνα ποδοσφαίρου.

15. Είναι αξιοσημείωτο ότι η λέξη *war* δεν εμφανίστηκε για μακρό χρονικό διάστημα στον αγγλόφωνο τύπο σχετικά με την επίθεση-πόλεμο στη Γιουγκοσλαβία (1999).

16. Αντίστοιχες ή ανάλογες παρατηρήσεις θα μπορούσαν να γίνουν για την κάλυψη του ίδιου πολέμου από τα ελληνικά μέσα ενημέρωσης.

17. Η β-ι-αστική ένωση των δύο οργανοσχημάτων αποτελεί ένα μικτό νοητικό πεδίο (*blend*) (Fauconnier 1997, Fauconnier και Turner 1998). Η θεωρία των νοητικών πεδίων (*mental spaces*), όμως, έχει ενσωματώσει τη θεωρία των οργανοσχημάτων, τουλάχιστον σε κάποια μορφή, ιδίως μετά την κριτική του Dinsmore (1987).

18. Αυτό ισχύει κυρίως στο διαφημιστικό λόγο όπου η εικόνα έχει τη δικιά της γραμματική και μαζί με το όποιο γλωσσικό κείμενο αποτελούν ένα σφιχτοδεμένο ενιαίο κείμενο, αφού η σημασία τόσο της εικόνας όσο και του γλωσσικού κειμένου αντλούνται από αυτή τη σύζευξη (Κητίς 1997).

σει σε μια στατική αντίληψη του λόγου και της εικόνας. Όπως φάνηκε στις αναλύσεις ορισμένων κειμένων, καταλυτικό ρόλο στην ερμηνευτική (και όχι μόνο) διαδικασία παίζει ο αποδέκτης του κειμένου ως γνωσιακός μηχανισμός με συγκεκριμένη κοσμοθεωρία, αλλά και ως σηγκνησιακό φίλτρο.

Η οποιαδήποτε πρόσληψη ή ερμηνεία κειμένου/λόγου φιλτράρεται μέσα από συγκεκριμένα οργανοσχήματα που φέρει ο αναγνώστης-θεατής ως αναπόσπαστο γνωσιακό πτήμα του. Ακριβώς όπως η «λογοτεχνικότητα», έτσι και η μελοδραματικότητα της γλώσσας επιτυγχάνεται μέσω μιας πολλαπλότητας διεπιδράσεων μεταξύ της γλωσσικής και δομικής φόρμας του κειμένου και της εικόνας, από τη μια, και της σχηματικής αναπαράστασης του κόσμου του αναγνώστη-θεατή, από την άλλη. Αυτή η δυναμική αλληλεπίδραση στη σηγκνησιακή της μορφή μπορεί να κληθεί «αποκλιτικός λόγος» (*discourse deviation*) (Cook 1994), χωρίς, βέβαια, να εξασφαλίζει «λογοτεχνικότητα» σε κείμενα (*text*), παρό μόνο σε συγκεκριμένα «κείμενα» (*discourse*) που βρίσκονται σε δυναμική αλληλεπίδραση με συγκεκριμένο αναγνώστη-θεατή.

Αυτό το στοιχείο της διαφοροποίησης ανάμεσα στο αναγνωστικό κοινό καθιστά τον μελοδραματικό λόγο, όχι μόνο πολυλειτουργικό, αλλά διαφοροποιούμενο ανάλογα με τον εκάστοτε αποδέκτη του. Η έμφαση στην υπερβολή μπορεί να πείσει, να φανατίσει, να ξεσηκώσει, μπορεί, όμως, και να μας αφήσει παγερά αδιάφορους. Ή μπορεί να μας διασκεδάσει πρόσκαιρα, χωρίς καν να μας προβληματίσει. Ίσως πρέπει να τονισθεί ότι η οξεία κριτική που συχνά ασκεί ο μελοδραματικός λόγος, των σκίτων π.χ., δεν αποβλέπει μόνο στη διασκέδαση ή στο ψυχολογικό χαλάρωμα των αναγνωστών-θεατών, αλλά στοχεύει και σε μια κατά το μάλλον ή ήττον «διαχείριση» της στάσης του κοινού προς τα πολιτικά και κοινωνικά δράματα.

Κάτω από αυτό το πρίσμα, μπορεί να ισχυρισθεί κανείς ότι ο μελοδραματικός λόγος της υπερβολής, του εντυπωσιασμού, της υπεραπλούστευσης, της ανάδειξης του γελοίου αλλά και του υποβόσκοντος τραγικού στοιχείου της ανθρώπινης ύπαρξης ή της ανημποριάς του ατόμου μέσα στη γενικότερη, εξωθεν επιβαλλόμενη κοινωνικο-πολιτική κατάσταση αποτελεί έναν «επιαναστατικό» μεταμοντέρνο¹⁹ λόγο. Και αυτός ο λόγος

19. Με τον όρο «μεταμοντέρνο» θα εννοήσω τη σύγκλιση ετερόκλητων στοιχείων τόσο στη γλώσσα και στα περικειμενικά στοιχεία που είτε την περιβάλλουν είτε τη συνοδεύουν, όσο και στο αναφορικό νοηματικό πεδίο γλωσσικών και άλλων στοιχείων, αλλά και στο υπο-κειμενικό επίπεδο δράσης της γλώσσας.

μπορεί να θεωρηθεί ένας γνήσιος απόγονος του επιφανειακά αθώου και σηγκνησιακού μελοδραματικού παλαιότερων εποχών (19ου αι.), όταν αυτό απευθυνόταν σε ένα ευρύ κοινό που προσπαθούσε να αποκτήσει κοινωνική και πολιτισμική αυτογνωσία σε έναν κόσμο που άλλαζε δραματικά.

Όπως σε παλαιότερες εποχές (19ος αι.) το μελόδραμα έφερε κοντά στα πλήθη θεατών σημαντικά λογοτεχνικά έργα, καθιστώντας τα έτσι δημοφιλή ή συνεισφέροντας στη δημοτικότητά τους, και εξοικειώνοντας το ευρύτερο κοινό με πολιτιστικά και κοινωνικά γεγονότα της εποχής,²⁰ έτσι και στη σημερινή εποχή το μελόδραμα στον καθημερινό λόγο καθιστά ένα γενικότερο προβληματισμό προσιτό σε απλουστευμένη και αποδεκτή μορφή σε πλήρη κόσμο. Και σε αυτό το πλαίσιο ίσως, πρέπει να ιδούμε αυτό που ονομάζεται μελοδραματική υπερβολή. Η υπερβολή μπορεί να στοχεύει στην απλούστευση αλλά και στην προσιτότητα του μηνύματος. Αν μιλάμε για μαζική κατανάλωση ενός δημοφιλούς λόγου και επομένως για πρόθεση για παρέμβαση στο πολιτικό και κοινωνικό γίγνεσθαι του 19ου αιώνα, σήμερα μπορούμε να δούμε παράλληλη πορεία και λειτουργία τουλάχιστον ενός μέρους του μελοδραματικού λόγου σε διάφορους τομείς της κοινωνικο-πολιτικής αρένας, όπως στο πολιτικό σκίτσο. Πράγματι, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι ο μελοδραματικός λόγος συχνά επιδιώκει να προσφέρει ξεκάθαρο προβληματισμό που η προσιτότητά του έγκειται και στη διασκεδαστική μορφή την οποία ενδύεται προκειμένου να επιτύχει το σκοπό του, και επιπλέον στοχεύει σε μαζική κατανάλωση ακριβώς όπως και σε προηγούμενες εποχές.

Επομένως, τόσο το μελόδραμα προηγούμενων εποχών όσο και ο μεταμοντέρνος μελοδραματικός λόγος μπορεί να στοχεύουν κατά κάποιο τρόπο στην αυτογνωσία του ατόμου. Αυτή η αυτογνωσία είναι ένα πολύ επίκαιρο θέμα, μόνο που στη σημερινή μεταμοντέρνα εποχή έχει σημειώσει μετατόπιση σε ενδεχομένως πιο «προωθημένα» αιτήματα.²¹ Το σκίτσο 6, π.χ., εκπέμπει ένα ειρωνικό μήνυμα για τη μεταμοντέρνα νεολαία μας που προφανώς δεν έχει ιδανικά. Κι αυτό επιτυγχάνεται με τη μετωπική

20. Βλέπε και το ρόλο της «Επιθεώρησης», αυτού του θεατρικού είδους, στον ελληνικό χώρο.

21. Ένα παράδειγμα είναι ο αγώνας μιας άλλης εποχής για την απόκτηση δικαιώματος ψήφου των γυναικών, ενώ ένας τίτλος όπως αυτός του Βήματος *Γυναίκες, μειονοτικές ομάδες και νέοι* μπορεί όχι μόνο να ασκεί, έτσι και ασύνειδα, δραμύτατη κριτική χωρίς να λέει τίποτε άλλο, αλλά και να μεταπορίζει βάσει της απλής συν-παράθεσης υπονόηματα από τη σφαίρα της γυναίκας-νοικοκυράς, γυναίκας-γάτας σε αυτή της γυναίκας-αγωνίστριας ή γυναίκας ως παραγωγικού δυναμικού που είτε είναι ανεργή είτε αντικείμενο εκμετάλλευσης.

χρήση του λεξήματος «καφετερία», που, με τη συλλαβικά ισόποση και τονικά και ριματικά αντίστοιχη αντικατάσταση του λεξήματος «ελευθερία», επιφέρει την τέλεια αντιστροφή του ιδεατού οράματος παρελθόντων αγώνων στη σημερινή μεταμοντέρνα εποχή του κενού, της απομυθοποίησης, της αυταρξείας και της έλλειψης οραμάτων. Το «καφετερία», όχι μόνο κυριολεκτικά εκτοπίζει το «ελευθερία» με όλο του το «σημαντικό» φόρτο, αλλά συγχρόνως αφήνει πίσω του ένα «σημαντικό» (με τη διπλή του σημασία) κενό που αντικατοπτρίζει και το μεταμοντέρνο σημαντικό κενό.

Τέτοια σκίτσα, όμως, παρά την προφανή απλούστευση του νοήματος, ξεδιπλώνουν ένα ρευστό ορίζοντα ποικιλίας ερμηνειών που «προκαλεί» μια συλλογιστική διαδικασία η οποία μπορεί και να καταλήγει σε μια αναδυόμενη λανθάνουσα συνειδητότητα. Επομένως, η υπερβολή στην έκφραση μπορεί να οδηγήσει σε υπερβολικό νοηματικό φόρτο (Eco 1979), που με τη σειρά του μπορεί να δίνει λαβή σε πολλαπλότητα ερμηνειών.

Αντίστοιχα, στο σκίτσο 9, η γηραιότερη γυναίκα παρουσιάζεται, όχι ως ένα παθητικό θύμα μιας κουλτούρας σαπουνόπερων και «παραμυθιάσματος», παρά ως ένα άτομο που ανθίσταται προς αυτήν την υποκουλτούρα και που είναι πλήρως ενήμερο της οικονομικής και πολιτικής εκμετάλλευσης που υφίσταται. Έτσι, ενώ ο μελοδραματικός λόγος μιας διαφήμισης αποσκοπεί στην «αποπλάνηση» του θεατή-αναγνώστη (χωρίς αυτό να σημαίνει και ότι το πετυχαίνει πάντα), αυτός του κοινωνικο-πολιτικού σκίτσου μπορεί να θεωρηθεί ότι αποτελεί κάλεσμα σε μια υπολανθάνουσα διαδικασία συνειδητοποίησης του ατόμου μέσα στον περιβάλλοντα κόσμο του (Althusser 1971, Guattari 1992).

Ίσως, όμως, άφησα να εννοηθεί ότι μπορούμε να διακρίνουμε και μια αντικειμενική χρήση της γλώσσας που θα μπορούσε να περιγράψει γεγονότα όπως πολέμους με κλινική ακρίβεια. Και αυτή η κλινική γλώσσα θα αντιπαραβαλλόταν με δραματικό τρόπο με τη μελοδραματική γλώσσα. Αυτό, όμως, είναι ένας μύθος (Kitis και Milapides 1997) που κανείς δεν μπορεί να τον υποστηρίξει πια, αφού ακόμη και σε επιστημονικά συγγράμματα δεν υπάρχει κλινική γλώσσα. Άρα ο μελοδραματικός λόγος αποτελεί μια συνέχεια διαφόρων ειδών γλώσσας με ειδικό βάρος στην έντονη προσπάθεια για εμπλοκή του αποδέκτη, είτε γιατί στοχεύει σε αποπλάνηση (π.χ. διαφημιστικός λόγος), είτε σε μαζική κατανάλωση του προϊόντος (π.χ. εντυπωσιακοί τίτλοι εφημερίδας για να πουλήσει φύλλα), είτε γιατί θέλει να μεταφέρει κάποιο συγκεκριμένο μήνυμα προς εγρήγορση του αποδέκτη. Σε όλες τις περιπτώσεις, πάντως, μετέρχεται τα ίδια αποκλιτικά γλωσσικά μέσα, συνήθως με χονδροειδή τρόπο, για να επιτύ-

χει το στόχο του μέσω της απλούστευσης και του ξεκάθਾਰου νοήματος, της διασκέδασης αλλά και του εντυπωσιασμού. Και έτσι αποφεύγεται η μονοτονία και η απωθητικότητα που ενέχει ένας μοραλιστικός, δογματικός λόγος.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ

Ο Βαγενάς («Οι λέξεις και τα πράγματα», *Το Βήμα*, 28-9-1997), σχολιάζοντας την αναφορικότητα της ονοματικής φράσης «ολυμπιακοί αγώνες», εμφανίζεται μάλλον αισιόδοξος όταν μας καλεί στην τάξη των ονομάτων, αφού αδυνατεί να μας καλέσει σε αυτήν των πραγμάτων:

Η δική μου τοποθέτηση επί του θέματος είναι ότι, αν φαίνεται αδύνατον αυτή τη στιγμή να αντισταθεί κανείς στην τάξη των πραγμάτων, είναι δυνατόν να αντισταθεί στην τάξη των ονομάτων. Ένα από τα χαρακτηριστικά μιας υγιούς κοινωνίας είναι η αβίαστη χρήση της γλώσσας της. Όταν η έννοια που δηλώνει μια λέξη δεν συμφωνεί με το πράγμα που αυτή ονομάζει, τότε έχουμε μια σύγχυση εννοιών που αντανακλά μια σύγχυση αξιών [...]. Αφού είναι αδύνατον να αποφυγούμε την ψυχική αλλοτρίωση, ας προσπαθήσουμε τουλάχιστον να αντισταθούμε στη γλωσσική αλλοτρίωση συντηρώντας την επίγνωση της. Είναι το μόνο που μας απομένει αν θέλουμε να ελπίζουμε ότι θα ανακτήσουμε κάποτε την αβίαστη χρήση της γλώσσας.

Ελπίζω, μετά από όλα αυτά που παραθέσαμε για την ποιητική του μηνύματος στη μάλλον μελοδραματική της μορφή, να έχει επέλθει κάποια υποψία για το ότι η γλώσσα όχι μόνο δεν είναι αθώα αφού οι χρήστες της δεν μπορεί να είναι αθώοι, αλλά κυρίως ότι είναι ένα εύπλαστο μέσο διαχείρισης εννοιών, νοημάτων, μηνυμάτων, συμπεριφορών, στάσεων και ρυθμιστικός άξονας της αντίληψης, κατανόησης αλλά και ερμηνείας, όχι μόνο του κειμένου, αλλά και εν πολλοίς του περιβάλλοντα κόσμου μας. Επομένως, η «τάξη των ονομάτων» φέρεται να ρυθμίζει την «τάξη των πραγμάτων», παρά το αντίθετο.²² Αν κρίνουμε δε και από τους λόγους των ισχυρών των ημερών μας, αυτών που αποκαλούνται από πολλούς οι χωροφύλακες του σημερινού μας κόσμου, τότε φέρεται να ρυθμίζει και τη «νέα τάξη...παιγμάτων» (βλ. υποσημ. 24), όπως τουλάχιστον δηλώνεται σε αφίσα της Επιτροπής Αντίστασης Ενάντια στην Επέμβαση στο Κόσμο.

Μόνο που η ρύθμιση της τάξης των ονομάτων δεν βρίσκεται στις

22. Αυτός ο ισχυρισμός δεν έχει κανένα λακανικό απόηχο.

Σχήμα 11

Ακαδημίες και στα Πανεπιστήμια²³ αλλά μάλλον στον τύπο και γενικά στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, όπως και στους απανταχού χρήστες της γλώσσας, αλλά, αλίμονο, και στους εκάστοτε ισχυρούς του κόσμου μας,²⁴ αφού ακόμη και τα ανοίγματα του ΠΑΣΟΚ προς την Αριστερά είναι κι αυτά «φρασιτικά ανοίγματα»: *Φρασιτικά ανοίγματα προς Αριστερά* (τίτλος άρθρου, *Η Καθημερινή*, 6-7-1997). Ενώ ο Σρέντερ μπορεί να απειλήσει κιάλας τον Κολ με μόνο όπλο τη φρασεολογία: *Σρέντερ απειλεί Κολ με δεξιά φρασεολογία* (τίτλος άρθρου, *Εξουσία*, 23-7-1997).

Ο λόγος που εξετάσαμε, συχνά σε σύζευξη με την εικόνα, προέρχεται από τη σφαίρα της καθημερινής πραγματικότητας που βιώνει ο κάθε Έλληνας. Τα στοιχεία που απομονώσαμε τον τοποθετούν ανάμεσα στον ποιητικό και τον καθημερινό χώρο. Ασχολείται με καυτά καθημερινά

προβλήματα τόσο από τον χώρο της κουλτούρας όσο και από αυτόν της πολιτικής. Κριτικάρει, καυτηριάζει, σατιρίζει, υπερβάλλει, αλλά προπάντων θέλει να φτάσει και να εμπλέξει τον καθημερινό Έλληνα, και σε αυτή του την προσπάθεια θέλει να είναι πηγή γέλιου, χιούμορ, ανακούφισης, έστω και στιγμιαίας. Το χιούμορ λειτουργεί στη σφαίρα της κοινής πραγματικότητας, μετριάζοντας και συχνά εξανθρωπίζοντας, την άκαμπτη, μοραλιστική κριτική που άλλως θα έβγαινε από ένα υποκείμενο δόγμα.

Ποιος είπε, όμως, ότι δεν υπάρχει ποιητικότητα ακόμη και στην καθημερινή μελοδραματική χρήση του λόγου; Υπάρχει. Μόνο που αυτή η ποιητικότητα του μελοδραματικού μηνύματος είναι αυτή η τεχνική που αντιστρέφει το τραγικό για να το δούμε από την κωμικοτραγική του πλευρά, ωσάν να καθρεφτίζεται από την ανάποδη, έτσι για να μπορέσουμε να αντέξουμε, όχι μόνο τη μιζέρια και την πεζότητα της καθημερινότητας, αλλά και το τραγικό στην ανθρώπινη ύπαρξη.

Ο Brooks (1976) υπαινίσσεται ότι η ψυχανάλυση μπορεί να είναι και μια σύγχρονη κωδικοποίηση του μελοδράματος. Αν αυτό έχει δόση αληθείας, τότε, υποστηρίζει ο Brooks, θα επιβεβαιωθεί η πρόταση ότι το μελόδραμα έχει γίνει μια απαραίτητη έκφραση της σημερινής συνείδησης. Και προσθέτει ότι αναζητούμε την έκφραση, τη δυνατότητα να φτάσουμε στο υπολανθάνον μέσω των σημείων του κόσμου.

Σε αυτή την παρουσίαση επιχειρήσα μια πολύ σύντομη και εκλεκτική διαδρομή στα σημεία του γλωσσικού κόσμου που μας οδηγούν, μάλλον μελοδραματικά, τόσο από τα έξω προς τα έσω στην ερμηνευτική μας διαδρομή, όσο και από τα έσω προς τα έξω στην παραγωγική μας πορεία. Αν αυτά τα σημεία, τώρα, είναι η αναγκαιότητα της όποιας έκφρασης ενός εσωτέρου κόσμου μας ή αποτελούν απλώς τα δίκτυα ενός έξω κόσμου για να εμπλέξουν τον εσωτερικό και απόκρυφο κόσμο μας, είναι ένα ερώτημα που μένει να απαντηθεί.

23. Ας σημειωθεί ότι η γλωσσική χρήση δεν ορίζεται ούτε από ευχολογία ούτε από κανονισμούς. Βλέπε Μπαμπινιώτη (1994: κεφ. 7) όπου κανείς μπορεί να διακρίνει αντίφαση μεταξύ δύο θέσεων στο ίδιο κεφάλαιο (86, 89, 93 και 124).

24. Βλέπε και τη ρητορική του Clinton σχετικά με την προτασόμενη «αίτια» των ΝΑΤΟικών βομβαρδισμών στη Γιουγκοσλαβία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση

- Aitchison, Jean. «Absolute Disasters and Other Bleached Words.» Στο: *Proceedings of 13th International Symposium on Theoretical and Applied Linguistics*. Επιμ. Κ. Nicolaidis και Μ. Mattheoudakis. Thessaloniki: U Studio P, 2000. 17-27.
- Althusser, Louis. *Lenin and Philosophy and Other Essays*. New York: Monthly Review P, 1971.
- Brooks, Peter. *The Melodramatic Imagination*. New Haven and London: Yale UP, 1976.
- Caffi, Claudia και Richard W. Janney. «Toward a Pragmatics of Emotive Communication.» *Journal of Pragmatics* 22 (1994): 325-73.
- Carroll, Lewis. *Alice's Adventures in Wonderland. Through the Looking Glass*. England: Penguin, 1865/1963.
- Cook, Guy. «Stylistics with a Dash of Advertising.» *Language and Style* 21. 2 (1988): 151-61.
- . *Discourse and Literature*. Oxford: Oxford UP, 1994.
- Daneš, František. «Involvement with Language and in Language.» *Journal of Pragmatics* 22 (1994): 251-64.
- Dinsmore, John. «Mental Spaces from a Functional Perspective.» *Cognitive Science* 11 (1987): 1-21.
- Eco, Umberto. *A Theory of Semiotics*. Bloomington: Indiana UP, 1979.
- Fauconnier, Gilles. *Mappings in Thought and Language*. Cambridge: Cambridge UP, 1997.
- Fauconnier, G. και M. Turner. «Conceptual Integration Networks.» *Cognitive Science* 22 (1998): 133-87.
- Gibbs, Raymond W. *The Poetics of Mind*. Cambridge: Cambridge UP, 1987.
- Guattari, Felix. *Chaosmose*. Paris: Galilée, 1992.
- Johnson, Mark. *The Body in the Mind*. Chicago and London: The U of Chicago P, 1987.
- Katriel, Tamar και Marcelo Dascal. «Speaker's Commitment and Involvement in Discourse.» Στο: *From Sign to Text. A Semiotic View of Communication*. Επιμ. Yishai Tobin, Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins, 1989. 275-95.
- Kitis, Eliza. «Connectives and Ideology.» Ανακοίνωση στο 4th *International Symposium on Critical Discourse Analysis: Language, Social Life and Critical Thought*, 15-16 Δεκ. 1995, Αθήνα.

- . «Ads—Part of our Lives: Linguistic Awareness of Powerful Advertising.» *Word and Image* 13. 1 (1997): 304-13.
- . «Connectives and Frame Theory: The Case of Hypotextual Antinomial and.» *Pragmatics and Cognition* 8. 2 (2000): 357-409.
- , και M. Milapides. «Read it and Believe it: How Metaphor Constructs Ideology in News Discourse.» *Journal of Pragmatics* 28. 5 (1997): 557-90.
- Laclau, E. «Metaphor and Social Antagonism.» Στο: *Marxism and the Interpretation of Culture*. Επιμ. C. Nelson and L. Grossberg. Urbana and Chicago: U of Illinois P, 1988. 249-57.
- Lakoff, George. *Women, Fire, and Dangerous Things*. Chicago and London: The U of Chicago P, 1987.
- Mayer, D. «Parlour and Platform Melodrama.» Στο: *Melodrama. The Cultural Emergence of a Genre*. Επιμ. Michael Hays και Anastasia Nikolopoulou. New York: St. Martin's P., 1996. 211-34.
- Nash, Walter. *The Language of Humour*. London and New York: Longman, 1985.
- Scherer, Klaus. «Vocal Affect Expression: A Review and a Model for Future Research.» *Psychological Bulletin* 99 (1986): 143-65.
- Scherer, K. και G. Bergmann. «Vocal Communication.» *The German Journal of Psychology* 8 (1984): 57-90.
- Tannen, Deborah. *Talking Voices: Repetition, Dialogue, and Imagery in Conversational Discourse*. Cambridge: Cambridge UP, 1989.
- Traugott, C. Elizabeth. «Grammaticalization and Lexicalization.» Στο: *The Encyclopedia of Language and Linguistics*. Επιμ. R. E. Asher και J. M. Y. Simpson. Oxford: Pergamon P, 1994. 1481-6.
- Vološinov, V. N. *Marxism and the Philosophy of Language*. Μτφρ. Ladislav Matejka και I. R. Titunik [1930, Lenigrad]. New York and London: Seminar P, 1973.
- Weizman, Elda. «Some Register Characteristics of Journalistic Language: Are they Universals?» *Applied Linguistics* 5. 1 (1984): 39-50.

Ελληνόγλωσση

- Κουτούπη-Κητή, Ελίζα. «Η Σημειωτική των οργανοσχημάτων στην ερμηνευτική διαδικασία.» *Πρακτικά του V πανελληνίου συνεδρίου της ελληνικής σημειωτικής εταιρίας*. Μάιος, 1997. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής, 2001.
- AKN, *Λεξικό της κοινής νεοελληνικής*. Θεσσαλονίκη, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 1998.
- Μπαμπινιώτης, Γεώργιος. *Η γλώσσα ως αξία*. Αθήνα: Gutenberg, 1994.
- Νάκας, Θανάσης. «Διαφήμιση και λογοτεχνία.» *Λέξη* 99/100 (1990): 795-815.

578 ΕΛΙΖΑ ΚΟΥΤΟΥΠΗ - ΚΗΤΙ

———. *Λεξική και φραστική επανάληψη/επαναδίπλωση*. Αθήνα: Λεξικογραφικό Δελτίο: Ανάτυπο, 1996α.

———. *Γλωσσολογικά Γ'. Μελέτηματα για τη γλώσσα και τη λογοτεχνία*. Αθήνα: Παρουσία, 1996β.

Πλωρίτης, Μάριος. *Τέχνη, γλώσσα και εξουσία*. Αθήνα: Καστανιώτης, 1988α.

———. «Γλώσσα και πολιτική». *Ο δημόσιος διάλογος για τη γλώσσα*. (Οργάνωση Κ.Κ.Ε. εσωτερικού). Αθήνα: Δόμος, 1988β.